

POSLANICA ZASUKA OB 8. FEBRUARJU 2026

Neenaka družba je tudi nekulturna družba

V mestih, kjer je možno izvajati kulturno produkcijo, si z njo ni več mogoče plačati računov.

Ko smo brali letošnjo raziskavo "Delavci v kulturno ustvarjalnem sektorju", ki že peto leto beleži pogoje dela in življenja slovenskih ustvarjalcev, je iz poročila skočila predvsem ugotovitev, da "največ delavcev, odkar merimo, razmišlja o odhodu iz sektorja. Iz sektorja pa odhajajo najprej tisti z najslabšim zaledjem ... Odhajajo ne najmanj talentirani, ampak najprej tisti, ki nimajo družine, ki bi jim zagotovila lastno nepremičnino ali dom, v katerem bi lahko bivali z nižjimi stroški." **O tem, kdo se lahko poklicno ukvarja z umetnostjo, torej že dolgo več ne odloča talent, ne odloča publika, ne odločajo strokovne komisije, niti mediji ali trg - selekcijo opravlja denar. Ta selekcija pa je narejena že ob rojstvu, saj je možnost umetniškega udejstvovanja vse bolj odvisna od družinskega zaledja umetnika.** Če ti starši niso priskrbeli lastne nepremičnine ali doma, v katerem lahko poceni živiš, če ti ni nihče pomagal s prvimi investicijami v izobraževanje in opremo, ali te finančno podprl v mesecih, ko je posel šepal, danes zelo verjetno ne delaš na področju kulture. Ali kot ugotavlja raziskava: "Samo 15,1 % delavk in delavcev (v sektorju) izhaja iz slabo preskrbljene družine in samo 14,5 % jih je živelo v okolju nenaklonjenemu ustvarjanju."

Žal ne razpolagamo z meritvami iz prejšnjih obdobj, da bi lahko vlekli primerjave, s precejšnjo gotovostjo pa lahko trdimo, da imamo opravka z dolgoročnim trendom. **Ustvarjalec, ki je začel poklicno pot v 90ih, je moral za najem stanovanja oddelati bistveno manj ur, kot danes, marsikdo pa si je lahko celo privoščil nakup nepremičnine.** Kot študent je lahko poceni živel v prestolnici, na voljo pa je imel obilico poceni produkcijskih in vadbenih prostorov, kot tudi množico odrov in prizorišč, kjer je lahko pilil svojo obrt. Ni bilo torej nezamisljivo, da je najstnik iz delavske družine v majhnem kraju na koncu postal priznani slikar ali glasbenik. Z leti,

ko so se dražile nepremičnine, zapirali študentski domovi, ter rušili produkcijski prostori in neodvisna prizorišča, pa je takšen scenarij postajal manj in manj verjeten. V mestih, kjer je možno izvajati kulturno produkcijo, si z njo ni več mogoče plačati računov. **Draginja zahteva popolno podreditev silnicam trga, in zgolj tisti, ki lahko zaobidejo visoke stroške bivanja, imajo na voljo dovolj časa in sredstev za ustvarjalnost.** Če si podedoval drugo stanovanje, ti lahko tvoj najemnik subvencionira umetniško kariero. Če moraš stanovanje najemati, svoje proste ure preživljaš z dostavljanjem za Wolt.

To pa ni edini ekonomski proces, ki se je v zadnjih letih zažrl v umetniško produkcijo. Javne kulturne institucije se vse raje poslužujejo prekernega dela in hkrati najdejo vse možne načine, da zunanjih izvajalcev ne plačujejo. A tudi trg, ki ga mnogi proglašajo za edino legitimno področje za ustvarjalnost, ni nič manj stiskaški. Nove oblike digitalne distribucije so večini arta odvzele vrednost, glasbenik ali video-ustvarjalec je za prodajo svojih izdelkov odvisen od ameriških streaming platform, ki kupujejo vsebine "na količino" in v zameno ponujajo le drobiž (glasbenik si od Spotifyja obeta celih 0,003 dolarje na predvajanje!). **Orodja umetne inteligence so razvrednotila številne ustvarjalne obrti in spremenila šolane avtorje, oblikovalce in prevajalce v nizko-kvalificirano delovno silo, ki zgolj pregleduje delo strojev.** UI ni osvobodil človeštva od monotonega fizičnega dela, da bi lahko več ustvarjali, ampak je prevzel ustvarjalnost, da bi lahko celo poklicne umetnike spremenil v slabo plačane blue collar garače. Tako smo prišli v situacijo, ko so se hkrati z dviganjem življenjskih stroškov tudi znižala plačila za ustvarjalno delo. Vsakemu je seveda obljubljeno, da lahko uspe, dejansko pa sito ni bilo še nikoli tako ozko.

Vse to pa ne vpliva zgolj na usodo kulturno-ustvarjalnih delavcev, ampak tudi na samo kulturno krajino in njen umetniški output. **Kakšne vsebine bodo uprizarjali, snemali, pisali ali oblikovali umetniki, katerih življenjske izkušnje so omejene na urbano bivanje višjega srednjega sloja?** Kako bodo z množicami komunicirali ljudje, ki so jim izkušnje fizičnega dela, prostovoljnega gasilstva ali suburbanega dolgčasa - torej vsakodnevne izkušnje velike večine prebivalcev zunaj obvoznice - povsem tuje? **Kako bodo svet razumeli umetniki, ki niso nikoli doživeli tesnobe pred položnicami, ki se niso nikoli rabili vprašati, kako bodo ta mesec napraskali za najemnino ali registracijo avta?** Izhodišča njihovih razmišljanj bodo hočeš

nočeš omejena na svet, ki ga poznajo. Njihov jezik, čustva in ideje bodo jezik, čustva in ideje subkulturnih akademskih klik, ki so jim najbolj izpostavljeni. Družili se bodo s sebi podobnimi in en drugemu potrjevali pravilnost svojih idej. Ne le, da bodo z njimi nagovarjali zelo ozek krog ljudi, ampak se jim bodo množice neposvečenih, ki govorijo, čutijo in razmišljajo drugače, kazale kot grožnja njihovem načinu življenja.

Težava torej ni zgolj v tem, da zaradi razredne enoličnosti trpi kvaliteta umetniške produkcije, ampak da je ta dobila funkcijo statusnega simbola - nečesa, kar ločuje višje izobražene in bolje situirane člane družbe od vseh ostalih. In prav s tem je obsojena na to, da postane družbeno irelevantna, zreducirana na vlogo kulise v ozadju diplomatskih sprejemov in pokušin v Tapas barih. V tej luči lahko tudi razumemo intenzivno medijsko gonjo proti umetnikom, ki jo uspešno vodijo nekateri politiki in je prišla do izraza celo v obliki referendumov proti pokojninskim dodatkom za izredne dosežke. Srž takšnih kampanj je jasna: v ljudskem imaginariju smo ustvarjalci le podaljšek ljubljanskih elit in njihovih interesov, nekakšni dvorni zabavljachi, ki se norčujemo iz ostalega ljudstva. V odsotnosti delavskih politik je boj proti kulturnikom postal kilavo nadomestilo za razredni boj.

V našem sindikatu smo se vedno borili proti takšnim vulgarnim poenostavitvam in poudarjali resnično stanje: da smo ustvarjalci delavci kot vsi ostali. Da se ravno tako soočamo s prekarnostjo, negotovostjo in revščino, da nas z delavskim razredom več povezuje kot pa ločuje. Toda razredna segregacija, ki se zažira v kulturno-ustvarjalni sektor, je več kot zaskrbljujoča. Če bodo vstop v ustvarjalne poklice res čedalje bolj pogojevali družinski pedigree, poznanstva in premoženje, če bodo zaradi pretankih denarnic res iz sektorja vsako leto izrinjene nove generacije nadarjenih ustvarjalcev, bodo v neki točki imeli hujskači prav: kulturniki bomo zgolj še dvorni zabavljachi, simbolna manifestacija razvratnih višjih slojev. A uresničevalo se bo tudi nasprotno prepričanje, ki zdaj prevladuje v nekaterih meščanskih krogih: množična kultura, ki bo dostopna širši populaciji, bo postala do konca izvotljena in podrejena konzumerizmu. Prebivalci Slovenije se bomo torej strogo ločevali na obiskovalce galerij in obiskovalce supermarketov, stičišča med nami pa več ne bo.

Sindikavno organiziranje je danes za marsikoga izmed nas edino upanje, da bomo lahko ostali v kulturno-ustvarjalnih poklicih, za katere smo se vse življenje usposabljali. Po prvih treh letih pa organizirani delavci na področju kulture spoznavamo, kako široko morajo segati naši boji, če želimo uspeti. Spoznavamo, da brez dostopnih stanovanj, brez javnega šolstva in zdravstva, brez dostojnih plač in pokojnin, ter brez robustne socialne države, tudi ustvarjalnost postaja nedostopna. In spoznavamo, da si boljših pogojev ne bomo priborili tako, da poskušamo zase izpogajati nekaj privilegijev - priboriti si jih moramo z aktivno podporo vsem delavcem, ki se zavzemajo za bolj dostojna življenja. Ravno tu vidimo priložnost, da se med ustvarjalnimi delavci in vsemi ostalimi znova spletejo vezi, in da kultura v širši družbi končno spet dobi povezovalno vlogo. Nenazadnje se lahko vsi strinjamo: ustvarjalnost je preveč pomembna, da bi jo zaupali bogatašem.